

Tartu Ülikool

Psühholoogia instituut

Irma Eljas

**VANGIDE VÕRDLUS KONTROLLGRUPIGA ENESEKOHASTE NEGATIIVSETE
TUUMIKHINNANGUTE JA AGRESSIIVSUSE OSAS**
Seminaritöö

Juhendaja: Aavo Luuk

Läbiv pealkiri: Vangide võrdlus kontrollgrupiga

Tartu 2013

Sisukord

Kokkuvõte.....	3
Abstract.....	3
Sissejuhatus.....	4
Meetod.....	6
Valim.....	6
Küsimustikud.....	6
Tähelepanu skaala.....	6
Kontrolli skaala.....	7
Enesehinnangu skaala.....	8
Isiksuse tumedamate tahtkude skaala.....	8
Psühhopaatilisuse alaskaala.....	9
Nartsissismi alaskaala.....	9
Ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaala.....	9
Hetkeärevuse skaala.....	10
Ärevuse episoodide sageduse skaala.....	10
Impulsiivsuse küsimustik	11
Pahameele küsimustik	11
Tulemused	13
Mees- ja naisvangid koosvõetuna võrreldes kontrollgrupiga.....	13
Meesvangid võrreldes kontrollgrupiga.....	14
Naisvangid võrreldes kontrollgrupiga.....	15
Mitteparameetrilise testi tulemused.....	15
Arutelu.....	16
Tänuavaldused.....	18
Kirjanduse loetelu.....	19

Kokkuvõte

Enesekohased tuumikhinnangud seostuvad tööalase ja sotsiaalse edukusega ning rahuoluga. Kõrged positiivsed tuumikhinnangud ennustavad edu ja rahuolu eluga. Selline seos lubab spekuloida, et negatiivsed tuumikhinnangud võivad olla seotud sotsiaalselt ebasoovitava käitumisega. Antud seminaritöös uuriti enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute komponentide esinemist vangistuses viibivatel inimestel enesekohaste küsimustike abil. Eesmärgiks oli uurida, kas vangidel esineb kontrollgrupist oluliselt erineval määral selliseid omadusi, mida seostatakse enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangutega. Selleks kasutati Aavo Luugi pool välja töötatud negatiivsete tuumikhinnangute küsimustikekomplekti, mille erinevad alaskaalad mõõdavad tähelepanu, kontrolli, enesehinnangut, psühhopaatilisust, nartsissismi ja ärevust ning pahameeleküsimustike komplekti, mille alaskaalad mõõdavad agressiivsust, viha ja vaenulikkust. Leiti, et võrreldes kontrollgrupiga olid vangide näidud kõrgemad seisundiärevuse, ärevuse episoodide esinemissageduse, negatiivse enesehinnangu, välise kontrollkeskme ja füüsilise agressiivsuse alaskaaladel. Kirjanduse andmetele toetudes võib oletada, et kõrgelt negatiivne enesehinnang võib tõenäoliselt ennustada teiste negatiivsete tuumikhinnangute avaldumist.

Abstract

Prisoners compared to a control group in terms of core negative self-evaluations and aggressiveness

Core self-evaluations are related to social success and satisfaction. High positive core evaluations predict success and satisfaction with life. These relationships allow to speculate that core negative self-evaluations may be connected to socially undesirable behaviour. The current study investigates the appearance of components of core negative self-evaluations among prisoners using self-evaluating questionnaires. The aim is to explore if prisoners demonstrate significantly higher levels of characteristics associated with core negative self-evaluations compared to a control group. To do so core negative self-evaluation questionnaire set that measures attention, control, self-esteem, psychopathy, narcissism and animosity questionnaire set that measures aggressiveness, anger and hostility, both developed by Aavo Luuk, were used. Higher levels of state anxiety, frequency of anxiety episodes, negative self-esteem, external locus of control and physical aggressiveness were found among prisoners compared to control group. Based on the data from the literature, it is speculated that highly negative self-esteem can probably predict the expression of other core negative self-evaluations.

Sissejuhatus

Enesekohased positiivsed tuumikhinnangud

Et mõista enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute sisu, tuleb esmalt rääkida enesekohastest tuumikhinnangutest (*core self-evaluations*) üldiselt. Arusaam neist kujunes 90ndate aastate lõpus rakendusliku ja isiksusepühholoogia valdkonnas (Judge *et al*, 2002). Erinevate analüüside kaudu tuli ilmsiks, et enesehinnangu (*self-esteem*), üldistunud enesetõhususe (*generalized self-efficacy*), neurootilisuse (*neuroticism*) vastandi emotsionaalse stabiilsuse (*emotional stability*) ja kontrollkeskme (*locus of control*) näidud korreleeruvad oluliselt ja regulaarselt läbi erinevate uuringute. Antud enesekohaste hinnangute koondamine näis andvat infot inimese väärtuslikkusest, tõhususest ja võimekusest isiksusena.

Analüüside põhjal hiljem välja töötatud ja kasutusele võetud kompaktne enesekohaste tuumikhinnangute skaala (Judge *et al*, 2003) paistis andvat usaldusväärset infot enesehinnanguliste omaduste mõõtmisel. Skaala rakendamine näitas, et sellega saadud enesekohaste tuumikhinnangute tulemused korreleeruvad teatavate isiksuslikult ja sotsiaalselt hinnatavate omadustega nagu motiveeritus ja positiivne töösse suhtumine, rahulolu tööga, töösooritus kvaliteet ja kvantiteet, tööst tingitud stressi tajumine, valmidus meeskonnatööks, konfliktide lahendamise võimekus, õnnelikkus ja eluga rahulolu (Bowling *et al*, 2012; Chang *et al*, 2012). Lühidalt – inimestel, kel selle skaala järgi enesekohaseid positiivseid tuumikhinnanguid rohkem esineb, näib ka töös ja eralus paremini minevat. Samuti näivad sellised inimesed olevat rohkem väärtustatud ka oma kaaskondlaste hulgas nii isiklikul kui ühiskondlikul tasandil. Erinevate uuringute kohaselt näivad kõrgema enesehinnangu, kõrgema enesetõhuse, kõrgema emotsionaalse stabiilsuse ning seesmise kontrollkeskmeega isikud olevat sotsiaalselt aktsepteeritumad, väärtuslikumad, tõhusamad ja võimekamad ka kaasinimeste silmis.

Enesekohased tuumikhinnangud näivad seega olevat hea viis ennustada nii inimeste subjektiivset eluga rahuolu kui edukust ühiskonnaliikmetena.

Enesekohased negatiivsed tuumikhinnangud

Enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala välja töötamisega on Tartu Ülikoolis alates 2011. aastast tegelenud Aavo Luuk. Tema loodud skaalat kasutati ka käesolevas seminaritöös. Seda skaalat võib käsitleda enesekohaste tuumikhinnangute vastandskaalana, mis mõõdab inimeste valdavalt negatiivse suunitlusega hinnanguid ja uskumusi nende enda kohta. Negatiivsete enesekohaste hinnangute küsimustikekomplekt on laiendanud käsitletavaid hinnanguid algsega võrreldes järgmisteni: tähelepanu subjektiivsed sisetakistused (*subjective internal attention hindrances*), väline kontrollkese (*external locus of control*), negatiivne enesehinnang (*negative self-esteem*), psühhopaatilisuse tendentsid (*psychopathic tendencies*), nartsissism (*narcissism*), ärevus (*anxiety*).

Kui võtta aluseks enesekohaste tuumikhinnangute kõrge ennustav valiidsus inimese edukuse ja rahuolu suhtes, siis teoreetiliselt võiks enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala anda infot inimeste sotsiaalse ja tööalase ebaedu, eluraskuste ja eluga rahuolematuse, üldistatumalt võimaliku sotsiaalse kohanematus määra kohta. Skaala tulemused võiksid ennustada inimtegevuse sotsiaalselt vähem aktsepteeritavate omaduste ning potentsiaalselt ka kriminaalse käitumise avaldumist. Enesekohased negatiivsed tuumikhinnangud võivad anda kasulikku informatsiooni depressiooni ja ärevushäirete uurimisel ja ravimisel. Laiemas kontekstis võiks negatiivsete tuumikhinnangute mõistmine olla kasulik sellistele häiretele kalduvate inimeste nõustamisel ja nende elukvaliteedi tõstmisel. Juhul, kui negatiivsed tuumikhinnangud oleksid sotsiaalselt mitteaktsepteeritava ja kriminaalse käitumise ennustajateks, võiks nende mõistmine olla suureks abiks rehabilitatsioonikeskuste tegevusele, vähendamaks endiste vangide tagasipöördumist kuritegeliku elu juurde.

Et uurida tavainimeste ja vangide vahelisi erinevusi negatiivsete tuumikhinnangute kontekstis, võrdlesin vangistuses viibivate inimeste testitulemusi kontrollgrupiga. Gruppidevahelised suured erinevused võiksid demonstreerida enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala usaldusväärsust sotsiaalselt vähem aktsepteeritud ja kriminaalse käitumise ennustajana.

Meetod

Valim

Andmed koguti enesekohaste küsimustike abil. Suuremast katseisikute hulgast moodustati lõplik tasakaalustatud valim 104 inimesest. Valimi vangide osa moodustasid isikuvastaste kuritegude eest karistatuna 2012 aasta teises kvartalis vangistuses viibinud 40 meest keskmise vanusega 38,2 a. ja 12 naist keskmise vanusega 30,6 a. Vangide grupile moodustati tavapopulatsiooni hulgast võrdse meeste ja naiste arvu ning võimalikult sama keskmise vanusega (meestel 38,4 ja naistel 30,8 aastat) kontrollgrupid paariti võrreldavuse põhimõttel. Katseisikutel oli võimalus jääda küsimustikku täites anonüümseks. Vangidelt kogutud andmed pärinevad juhendajalt, kontrollgrupi andmed käesoleva töö autorilt.

Küsimustikud

Mõõtmisvahendiks olid enesekohased küsimustikud erinevate skaaladega ja alaskaaladega, mis mõõdavad katseisikute iseenda kohta käivaid negatiivseid tuumikhinnanguid ja negatiivset emotsionaalsust järgmiste konstruktiivsete osas: tähelepanu, kontroll, enesehinnang, psühhopaatilisus, nartsissism, ärevus ning agressiivsus, viha ja vaenulikkus. Andmeid töödeldi statistiliselt andmetöötlusprogrammiga SPSS. Tulemuste saamiseks võrreldi gruppide keskmisi kasutades ANOVA-t. Võrreldi meesvange kontrollgrupi meestega ning naisvange kontrollgrupi naistega. Samuti võrreldi omavahel kontrollgruppi ja vangide gruppi tervikutena. Statistilises andmetöötles kasutati olulisuse tõenäosuse (p) arvutamiseks kriteeriumi taset $p < 0.05$ või $p < 0.01$.

Enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaalad

Enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala moodustub allpool välja toodud alaskaaladest.

Tähelepanu skaala

Tähelepanu skaala lähteskaalaks on *The Attentional Control Scale (ACS)*, mille töötasid algselt välja Derryberry ja Reed (Derryberry & Reed, 2002; Ólafsson *et al*, 2011; Verwoerd, de Jong, & Wessel, 2008).

Eestikeelse skaala struktuur jagunes tähelepanu sisetakistuste alaskaalaks (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,740$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,777$), tähelepanu välistakistuste alaskaalaks (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,706$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,792$) ning tähelepanu kontrolli alaskaalaks (5 väidet, Cronbachi $\alpha=0,700$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,659$).

Tähelepanu sisetakistuste alaskaala on kavandatud mõõtma end hindava inimese psüühikast pärinevate olemuslike takistuste (muretsemine, mittemärkamine, keskendumisraskused, äsjatajutu unustamine, eri tegevuste ühildamisraskuste) negatiivset mõju tähelepanule. Tähelepanu välistakistuste alaskaala mõõdab psüühikaväliste segavate tegurite (lärm, teiste jutt, muusika, ümbritsevad asjaolud, telefoni kasutamine muude tegevustega samaaegselt) negatiivset mõju inimese tähelepanule. Tähelepanu kontrolli alaskaala on kavandatud mõõtma inimese suutlikkust oma tähelepanu tahtlikult kontrollida (takistuste kiuste tahtlikult ülesannetele keskendudes ja eesmärkide saavutamise nimel pingutades).

Kontrolli skaala

Kontrolli skaala jaguneb kolmeks alaskaalaks ja koosneb kokku 16-st väitest, kusjuures 5 neist on ühised tähelepanu skaalaga, moodustades ülalpool kirjeldatud tähelepanu kontrolli alaskaala. Lisaks moodustuvad veel välise kontrolli alaskaala ja planeerimise tüüpi kontrolli alaskaala.

Välise kontrolli alaskaala koosneb 5-st väitest ja põhineb Rotteri kontrollikeskme (*Locus of Control*) ideestikul (Rotter, 1966). Selle teooria kohaselt jaguneb subjektiivse kontrolli kese ehk lookus kaheks – sisemiseks ja väliseks. Kui domineerivaks on sisemine kontrollikese, on inimene kindel, et juhib ise oma elu ning kõik temaga juhtub – nii hea kui halb – sõltub üksnes tema enese kavatsustest ja tegevusest. Selle vastandina on kontrolli välise lookusega inimene veendunud, et kõik tema saavutused ja ebaõnnestumised määratakse ära kas mõjukate teiste inimeste tegude, tahtmiste või juhuslikkuse ehk saatuse tujude poolt ja temast enesest ei sõltu seejuures peaaegu midagi.

Küsimustiku lähtetoorikus sisaldunud muud väited (6) koondusid teise alaskaalasse, mida selles sisalduvate väidete sisu alusel on kõige adekvaatsem nimetada planeerimise tüüpi kontrolli (planeerimine, aja arvestamine, distsiplineeritus, ettevaatlikkus ja eesmärkide nimel takistuste ületamine) alaskaalaks.

Alaskaalade skooore ei summeerita, vaid kasutatakse eraldi võetutena.

Enesehinnangu skaala

Enesehinnangu skaala jaguneb kaheks: negatiivse enesehinnangu ja vastutustundlikkuse alaskaaladeks. Negatiivse enesehinnangu alaskaala (10 väidet, Cronbachi $\alpha=0,842$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,827$) algallikaks on Rosenbergi (Rosenberg, 1965) enesehinnangu skaala (*The Rosenberg's Self-Esteem Scale; RSES*) Eesti oludele kohandatud variant (Pullmann, & Allik, 2000; Pullmann, Allik, & Realo, 2009). Rosenbergi enesehinnangu skaala koosneb 10-st väitest, millest viis on sõnastatud ennast positiivselt ning viis negatiivselt iseloomustavatena. Lisaks viiele algallikast pärinevale negatiivse enesehinnangu väitele (minus pole midagi head ega rõõmustavat; äpardumise, eneseaustuse puudumise ja elu mõttetuse tunded) lisandusid käesoleva uurimuse negatiivse enesehinnangu alaskaalasse väited planeerimisraskustest, igavusest, korduvatest ebameeldivustest ja avameelsuse kahjustest. Vastutustundlikkuse alaskaala (11 väidet, Cronbachi $\alpha=0,819$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,800$) kujunes valdavalt originaalsete väidete lähtekomplektist, mis käsitleb selliseid sotsiaalselt vastutustundlikke teemasid nagu sihikindlus, kaalutletus ja vastutustunne valikute tegemisel ning suhtumisel kaasinimestesse.

Tähelepanu, kontrolli ja enesehinnangu skaalad on koondatud ühte küsimustikku, kus erinevate skaalade ja alaskaalade väited on esitatud vaheldumisi. Väidete hindamine toimub 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus). Alaskaalade tulemusi ei summeerita, vaid kasutatakse eraldivõetutena. Tulemuste summeerimise otstarbekus ja õigustatus vajaks edasist uurimist.

Isiksuse tumedamate tahkude skaala

Isiksuse tumedamate tahkude skaala põhineb „Tumeda triadi“ (*The Dark Triad*) teorial (Paulhus & Williams, 2002; Jonason & Webster, 2010; Rauthmann & Kolar, 2012). Kõnealuses teoorias on makjavellism, nartsissism ja psühhopaatilisus kombineeritud, väljendamaks nende fooniks olevat ühtset latentset konstrukti. Täpsemalt võib Tumedast Triaadist mõelda kui lühiajalisest tegevusseisundist, sotsiaalselt ekspluateerivast strateegiast, mis võib olla kujunenud ekspluateeriva käitumise võimaluste loomiseks olukorras, kus liigikaaslased tõenäoliselt kas väldivad või karistavad sellist sotsiaalsete normide eirajat (Jonason & Webster, 2010). Triaadi kõik kolm

komponenti väljendavad erineval määral sotsiaalselt pahatahtlikku iseloomu, mis väljendub eneseupitamises, emotsionaalses külmuses, kahepalgelisuses ja agressiivsuses (Paulhus & Williams, 2002). Antud töös jagunes tumedamate tahkude skaala psühhopaatilisuse ja nartsissismi alaskaaladeks.

Psühhopaatilisuse alaskaala

Käesolevas uurimuses kujunenud psühhopaatilisuse alaskaala allikateks olid „Räpase tosina“ (*Dirty Dozen*) 12 väidet psühhopaatia, makjavellismi ning nartsissismi kohta (Jonason & Webster, 2010) ja Levensoni enesehinnangutel põhineva psühhopaatia skaala 26 väidet (Levenson, Kiehl, & Fitzpatrick, 1995; Lynam, Whiteside, Jones, 1999). Esimesest allikast pärinevad väited kahetsuse ja moraalse enesehinnangu puudumisest, emotsionaalsest kalkusest, tundetusest ja küünilisusest, teisest kogu väidete komplekt, mis peab vastama varasema lähenemise kohaselt nii esmase kui teise psühhopaatia tunnustele. Analüüsi tulemusena kujunes välja 10-st väitest koosnev ühefaktoriline psühhopaatilisuse alaskaala (Cronbachi $\alpha=0,813$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,726$), mis mõõdab vastaja ekspluateerivat suhtumist, ükskõiksust ja tundetust, empaatia puudumist ning hoolimatust teiste suhtes, armastuse alahindamist ja valimatute vahendite kasutamist oma eesmärkide saavutamiseks. Alaskaala väiteid hinnatakse Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Nartsissismi alaskaala

Nartsissismi alaskaalasse koondusid neli väidet, mis kõik (teiste imetluse, tähelepanu, lugupidamise ja vastutulelikkuse ihalus), pärinevad Jonason & Websteri (2010) „Räpase tosina“ küsimustiku nartsissismi alaskaalast. Alaskaala Cronbachi $\alpha=0,710$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,720$. Nartsissismi alaskaala väiteid hinnatakse samuti Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaala

Ärevuse hindamiseks on ankeedis kasutusel ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaala (*Visual Analogue Scale for Anxiety; VAAS*), millele esimene kättesaadav viide pärineb 1976-st aastast

(Hornblow & Kidson, 1976). Ärevuse analoogskaala esitatakse 100 mm pikkuse horisontaalse lõiguna, mille vasak ots tähistatakse 0-ga, mis tähendab ärevuse puudumist ning parem ots 100-ga, mis tähendab maksimaalset ärevust. Vastaja ülesandeks on tõmmata püstkriips sirglõigu sellele kohale, kus tema hinnangul tema hetkeärevuse tase paikneb. Ärevusseisundi intensiivsuse analoogskaalat on korduvalt kasutatud erinevates uuringutes eelkõige selleks, et mõõta kirurgiliste patsientide ärevusseisundit (Bringuier *et al*, 2009; Davey *et al*, 2007; van Duinen, Rickelt, & Griez, 2008; Kindler *et al*, 2000; Millar *et al*, 1995). On leitud, et antud meetod on valiidne ja muutustele äärmiselt tundlik ärevuse mõõtmise vahend

Hetkeärevuse skaala

Spielbergeri (1983) *State-Trait Anxiety Inventory (STAI)* loomine juurutas psühholoogiasse kahe paralleelse ärevuse liigi – hetke- ehk seisundiärevuse ja püsiärevuse kooseksisteerimise ja nende eristamise idee. Selle traditsiooni jätkuna on hetkeärevuse mõõtmiseks küsimustikekomplektis ärevuse küsimustik, mille algallikaks on *State Version of State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA)*. STICSA autorid on Grös jt (2007). Nende loodud 21-väiteline küsimustik koosneb hetkeärevuse kehalise komponendi (aktivatsiooni) ja tunnetusliku komponendi (muretsemise) alaskaaladest. STICSA omadusi on edasi uuritud mitmes töös (Gros, Simms, & Antony, 2010; Ree *et al*, 2008; Van Dam *et al*, 2013) ning need on kinnitanud küsimustiku häid mõõtmisomadusi. Elwood, Wolitzky-Taylor, & Olatunji (2012) peavad oma erinevate ärevuse mõõtevahendite võrdleva analüüsi kohaselt STICSA-t üheks perspektiivsemaks ärevuse uute mõõtevahendite seas. Käesolevas uurimuses kasutatav eestikeelne STICSA variant koosneb inglise keelsete originaalväidete tõlkest, mis 21-väitelise tervikskaalana näitab head reliaablust (Cronbachi $\alpha=0,923$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,707$). Väiteid hinnatakse 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Ärevuse episoodide sageduse skaala

STICSA (Grös *et al*, 2007; Gros, Simms, & Antony, 2010) üks atraktiivseid omadusi on ärevuse episoodide esinemissageduse hinnangute tegemine sama kahte alaskaalasse jaotuva 21-väitelise komplekti kasutamisega, mis mõõdab ka hetkeärevust. Loomulikult on põhierinevus Likerti tüüpi skaalas, mis siin hindab ärevuse episoodide esinemissagedust vahemikus 0 (peaaegu mitte kunagi) kuni 4 (peaaegu alati). Eestikeelse ärevuse episoodide sagedusi mõõtvat küsimustiku reliaabluse

näidud on hetkeärevuse küsimustiku omadest kõrgemad (Cronbachi $\alpha=0,925$; kordustestimise reliaablus $n=98$, $r=0,826$). Van Dam jt (2013) on näidanud, et STICSA ärevuse episoodide esinemissageduse kaudu on võimalik piisavalt usaldusväärselt hinnata uuritava isikul ärevushäire ja kliinilise ärevuse esinemise tõenäosust.

Impulsiivsuse küsimustik

Impulsiivsuse küsimustikku komplekteerides on tuginetud *UPPS-P* adapteeritud versioonile, mis omakorda on täiendatud versioon esialgsele *UPPS Impulsive Behavior Scale* nimelisele küsimustikule (Whiteside & Lynam, 2001, Whiteside *et al*, 2005). Seda küsimustikuvarianti on hiljem täiendatud positiivse kärsituse (*positive urgency*) alaskaalaga (Cyders *et al*, 2007; Cyders & Smith, 2008), millest küsimustiku nime lühendi lõppu lisandus P täht. Impulsiivsuse küsimustik jaguneb kuueks alaskaalaks, mis kõik koosnevad neljast väitest: positiivse kärsituse (pakilisuse) alaskaala – kalduvus tegutseda intensiivse positiivse emotsionaalsuse foonil kiirustades ja läbimõtlematult, mis viib reeglina negatiivsete tagajärgedeni (Cronbachi $\alpha=0,872$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,703$); ettekavatsetuse kui impulsiivsuse vastandi alaskaala – plaanipärane suutlikkus oma käitumise tagajärgi ette näha (Cronbachi $\alpha=0,869$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,684$); impulsiivsuse UPPS-P küsimustiku alusel loodud elamustejanu alaskaala – põnevusetunnete kogemine hirmutavalt riskantsete ettevõtmiste käigus (Cronbachi $\alpha=0,805$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,794$); eelmisele väga sarnane, kuid Roth'i töödest (Roth, Schumacher & Brähler, 2005; Roth, Hammelstein & Brähler, 2007; Roth, Hammelstein, & Brähler, 2009; Roth, 2009; Hammelstein & Roth, 2010) välja arendatud elamustejanu alaskaala, mis mõõdab põnevust uudsusest (Cronbachi $\alpha=0,725$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,715$), püsivuse kui impulsiivsuse vastandi alaskaala – võimekus ülesandeid korruga algusest lõpuni sooritada (Cronbachi $\alpha=0,852$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,579$) ning negatiivse kärsituse alaskaala – kalduvus tegutseda kannatamatult ja läbimõtlematult negatiivse emotsionaalsuse foonil kaalutletuse ja kiusatustele vastuseismise asemel (Cronbachi $\alpha=0,694$; kordustestimise reliaablus $n=99$, $r=0,790$). Väiteid hinnatakse 5-astmelisel Likerti tüüpi skaalal vahemikus 0 (vale / ei ole nõus) kuni 4 (õige / täiesti nõus).

Pahameele küsimustik

Pahameeleküsimustik on üldnimetus küsimustike komplektile, millega mõõdetakse vastaja

vaenulikkust, viha ja agressiivsust. Küsimustiku esimene osa koosneb võimalikku pahameelt tekitava situatsiooni ja selle põhjuste tuvastamist võimaldavast olukordade loetelust, mille seast vastaja saab iseloomustada kokku kuni seitset võimalikku pahameelt tekitavat olukorda, kuhu ta võib olla sattunud. Teine osa pahameeleküsimustikust on realiseeritud hetkeviha intensiivsuse hindamise analoogskaalana, mis annab kiire võimaluse vastaja vihaseisundi hindamiseks. Kolmas osa pahameeleküsimustikust koosneb 24-st väitest, mis võimaldavad viieastmelisel Likerti tüüpi skaalal (vale / ei ole nõus ... kuni ... õige / täiesti nõus) hinnata vastaja agressiivsust ja viha vastamise hetkel. Pahameeleküsimustiku viimane, neljas osa kujutab endast samuti viieastmelisel Likerti tüüpi sagedusskaalal (peaaegu mitte kunagi ... kuni ... peaaegu alati) hinnatavat 16-väitelist komplekti, millega hinnatakse vihaepisoodide ning vaenulikkusetunnete esinemise sagedust. Mõõdiku rakendamise väljundiks on inimese negatiivse iseloomuga hoiakute, emotsioonide ja käitumistendentside hindamine kokku kümnel erineval alaskaalal.

Tulemused

Mees- ja naisvangid koosvõetuna võrreldes kontrollgrupiga

Selgus, et mees- ja naisvangidel koosvõetuna on kontrollgrupiga võrreldes kõrgemad järgmiste alaskaalade näidud: seisundiärevus ($p < 0,01$), ärevusepisoodide esinemissagedus ($p < 0,01$), negatiivne enesehinnang ($p < 0,01$), füüsiline agressiivsus ($p < 0,01$), väline kontrollkese ($p < 0,01$). Kontrollgrupist madalamad on vangide grupil nartsissismi ja Roth'i elamustejanu alaskaalade näidud ($p < 0,01$, vt Tabel 1). Allpool toodud tabelisse on koondatud ainult need mõõdetud omadused, mille suhtes vangide ja kontrollgrupi meeste ja naiste ühendatud valimite vahel ilmnesisid statistiliselt olulised erinevused.

Tabel 1: Mees- ja naisvangide võrdlus kontrollgrupiga

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Väline kontrollkese	1	52	9,4	4,983		
	2	52	6,670	4,601		
	ANOVA				8,430	0,01
Negatiivne enesehinnang	1	52	18,940	8,021		
	2	52	13,100	6,637		
	ANOVA				16,398	0,000
Seisundiärevus	1	51	26,550	19,732		
	2	52	15,190	13,741		
	ANOVA				11,527	0,001
Ärevusepisoodide sagedus	1	51	28,180	19,461		
	2	52	17,960	13,005		
	ANOVA				9,845	0,002
Füüsiline agressiivsus	1	52	5,650	4,715		
	2	52	3,150	3,140		
	ANOVA				10,128	0,002
Nartsissism	1	52	7,980	3,948		
	2	52	9,880	3,370		
	ANOVA				6,995	0,009
Roth'i elamustejanu	1	51	9,430	3,145		
	2	52	10,900	2,515		
	ANOVA				6,901	0,010

Märkus: Siin ja edaspidi *N*-isikute arv; *M*-keskmine; *SD*- standardhälve; *F*- *F*-statistik; *p*-statistilise olulisuse tõenäosus. 1- vangide grupp; 2- kontrollgrupp.

Meesvangid võrreldes kontrollgrupiga

Meesvangidel on kontrollgrupi meestega võrreldes kõrgemad järgmiste alaskaalade näidud: seisundiärevus ($p<0,05$), ärevusepisoodide esinemissagedus ($p<0,05$), negatiivne enesehinnang ($p<0,01$) ja füüsiline agressiivsus ($p<0,01$). Kontrollgrupi näitudest madalamad on meesvangide näidud aga tähelepanu välistakistuse ($p<0,05$), nartsissismi ($p<0,01$) ja Roth'i elamustejanu ($p<0,01$) alaskaaladel (vt Tabel 2). Jällegi on tabelisse koondatud ainult need omadused, mille puhul vangide ja kontrollgrupi meeste vahel ilmnesid statistiliselt olulised erinevused.

Tabel 2: Meesvangide võrdlus kontrollgrupiga

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Tähelepanu välistakistused	1	40	10,43	4,094		
	2	40	12,18	3,381		
	ANOVA				4,345	0,040
Negatiivne enesehinnang	1	40	19,79	8,166		
	2	40	12,95	6,401		
	ANOVA				16,930	0,000
Nartsissism	1	40	7,85	3,718		
	2	40	10,20	3,073		
	ANOVA				9,493	0,003
Roth'i elamustejanu	1	40	9,23	3,076		
	2	40	10,95	2,459		
	ANOVA				7,674	0,007
Seisundiärevus	1	39	24,26	17,414		
	2	40	15,15	14,052		
	ANOVA				6,559	0,012
Ärevusepisoodide sagedus	1	40	26,03	17,317		
	2	40	18,50	12,560		
	ANOVA				4,950	0,029
Füüsiline agressiivsus	1	40	6,05	4,478		
	2	40	3,50	3,274		
	ANOVA				8,454	0,005

Naisvangid võrreldes kontrollgrupiga

Naisvangidel on naiste kontrollgrupiga võrreldes kõrgemad järgmiste alaskaalade näidud: seisundiärevus ($p < 0,05$), ärevusepisoodide esinemissagedus ($p < 0,05$), väline kontrollkese ($p < 0,05$), planeerimise tüüpi kontroll (Tabel 3). Naisvangide puhul ei ilmnenu naiste kontrollgrupist madalamaid näite ühelgi alaskaalal (Vt Tabel 3). Tabelise on koondatud ainult need mõõdetud omadused, mille puhul naisvangide ja kontrollgrupi vahel ilmneseid statistiliselt olulised erinevused.

Tabel 3: Naisvangid ja nende kontrollgrupp (1 – vangid; 2 – kontrollgrupp)

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Väline kontrollkese	1	12	11,75	5,242		
	2	12	7,00	2,828		
	ANOVA				7,632	0,011
Planeerimise tüüpi kontroll	1	12	17,58	3,528		
	2	12	14,75	3,079		
	ANOVA				4,394	0,048
Seisundiärevus	1	12	34,00	25,356		
	2	12	15,33	13,241		
	ANOVA				5,110	0,034
Ärevusepisoodide sagedus	1	11	36,00	25,267		
	2	12	16,17	14,844		
	ANOVA				5,383	0,030

Mitteparameetrilise testi tulemused

Kuna katseisikute skoorid üpris tõenäoliselt ei jagune kõigil alaskaaladel normaaljaotuse kohaselt, kontrollisin tulemusi ka mitteparameetrilise testiga. Mann-Whitney U test andis meeste ja naiste ühendatud valimis ANOVA-ga samad tulemused - statistiliselt olulised erinevused ilmneseid samadel alaskaaladel ja samadel usaldusnivoodel. Meeste ja naiste valimites eraldivõetutena ilmneseid väikesed erinevused, kuid need olid ANOVA tulemusi pigem toetava iseloomuga (ANOVA-s ainult tendentsidena usaldusväärsete erinevuste suunas ilmnenu isearasused muutusid Mann-Whitney testi tulemuste alusel statistiliselt olulisteks) ning ilmselt tingitud valimite väiksusest.

Arutelu

Kõigi mõõdetud enesekohaste hinnangute hulgast ilmnemiseks mees- ja naisvangide ühendatud valimi puhul kontrollgrupiga võrreldes kõige olulisemana kõrgem ärevus ja madalam enesehinnang. Samad leiud avaldusid ka meesvangide valimil meeste kontrollgrupiga võrreldes. Selline tulemus lubab oletada, et mõlemad neist konstruktidest võiksid kuuluda enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute sekka, nii nagu nende positiivsed analoogid kuuluvad (positiivsete) enesekohaste tuumikhinnangute hulka (Orth *et al*, 2012). Analoogina võib kõrget enesehinnangut lugeda selleks baasomaduseks positiivsete tuumikhinnangute puhul. Positiivsete tuumikhinnangute suurt ennustavat valiidsust eluga rahulolule on raske eitada. Nende hulgast tundub just kõrge enesehinnang olevat see, mis kõige enam seostub inimese sotsiaalse ja tööalase edukusega. Ulrich Orth'i jt poolt 2012 läbi viidud uuringus leiti, et kõrge enesehinnang ennustab töö ja suhetega rahuolu, vähest depressiooni esinemist, head tervist, positiivsete tundmuste rohkest ja negatiivsete vähesust. Samas uuringus leiti, et enesehinnang on pigem nende konstruktidest põhjus kui tagajärg ja et enesehinnang ennustab/mõjutab elukogemusi ning inimese edukust tähtsates eluvaldkondades (Orth *et al*, 2012). Seega võib väita, et positiivsete tuumikhinnangutega seostuvate omaduste puhul on fundamentaalse tähtsusega just kõrge enesehinnang, millest omakorda tulenevad teised selle skaala omadused.

On leitud, et madal enesehinnang on ärevuse ja depressiooni põhjustajaks (Orth, Sowislo, 2013). Orth ja Sowislo viisid 2013 aastal läbi mahuka longituuduuringute meta-analüüsi, kus uuriti seoseid madala enesehinnangu ning depressiooni ja ärevuse vahel. Leiti, et just madal enesehinnang on see, mis avaldab mõju ärevusele ja depressioonile, mitte vastupidi. Seega, sarnaselt kõrgele enesehinnangule positiivsete tuumikhinnangute puhul, võib kõrgelt negatiivne ehk positiivse enesehinnangu kontekstis kõige tõenäolisemalt madal enesehinnang omada põhjanevat mõju negatiivsete tuumikhinnangute puhul.

Naisvangide valimil ei ilmnunud naiste kontrollgrupiga võrreldes kõrgemaid näite negatiivse enesehinnangu skaalal. Kuna aga negatiivse enesehinnangu kõrgem näit kontrollgrupiga võrreldes ilmnes siiski mees- ja naisvangide ühisel valimil, võib erinevuse puudumise põhjuseks naiste valimite vahel olla valimite väiksus (kummaski vaid 12 naist).

Endiste vangide rehabilitatsiooni seisukohalt on kõnekaks leiuks kuritegeliku käitumise korreleerumine madala enesehinnanguga (Oser, 2006). See teadmine aitaks endisi vange edukamalt

uuesti ühiskonda integreerida. Võimalik, et enesehinnagu tõustes suureneb ka positiivsete tuumikhinnangute tase, mis nagu eelpool kirjutatud, avaldavad positiivset mõju inimese toimetulekule ja väärtuslikkusele ühiskonna liikmena.

Kokkuvõttes ilmnisid vangide valimitel kontrollgruppidega võrreldes mitte küll kõik eeldatud, kuid päris mitu negatiivsete tuumikhinnangute skaala näitu, mis olid kontrollgrupi näitudest kõrgemad. See toetab oletust, et negatiivsete tuumikhinnangute skaala võib osutada kasulikuks sotsiaalselt ebasoovitava käitumise ennustamisel. Kõrge skoor negatiivsete tuumikhinnangute skaalal korreleerub tõenäoliselt negatiivselt inimese heaolu ja eluga rahuolu näitudega.

Vastuoluline on leid, et mõned negatiivsete tuumikhinnangute skaalade näidud olid vangidel kontrollgrupi omadest hoopis madalamad. Meeste valimitel ning meeste ja naiste ühistel valimitel olid nendeks nartsissismi ning Roth'i elamustejanu alaskaalade näidud. Vangide puhul oleks võinud oodata kontrollgrupist kõrgemaid näite psühhopaatia alaskaalal, sest mõned siiani tehtud uurimused on viidanud psühhopaatia laiale levikule vangide seas (Coid *et al*, 2009). Samas vangide kontrollgrupi omast madalam psühhopaatia näit võib tuleneda vanglaelu sündmustevaesest ja rutiinsest iseloomust, kus kinnipeetaval ei ole vaja muretseda tavainimesi kimbutavate argiprobleemide üle. Kuna nartsissism ja psühhopaatia on loomu poolest omavahel tugevasti seotud omadused, võib seletus madalale nartsissismi näidule olla sarnane.

Kõikide saadud tulemuste juures jääb vastamata küsimus, kuivõrd suurt rolli võis vastamisel mängida sotsiaalne soovitus. Nii kontrollgrupi liikmed kui vangid võisid vastamisel püüda näidata end paremas valguses.

Tänuavaldused

Eelkõige suur tänu mitmekülgse ja põhjaliku abi eest juhendaja Aavo Luugile. Suur tänu ka Sirli Sossile abi eest kontrollgrupi andmete kogumisel. Vangide andmete kasutada võimaldamise eest tänan Keili Kollamaad ja Remet Randerit. Aitäh kõigile lähedastele ja pereliikmetele, kes otseselt või kaudselt minu seminaritöö valmimisele kaasa aitasid.

Kirjanduse loetelu**Artiklid**

Bowling, N. A., Wang, Q., & Li, H. Y. (2012). The moderating effect of core self-evaluations on the relationships between job attitudes and organizational citizenship behavior. *Applied Psychology: An International Review*, *61*(1), 97-113.

Bringuier, S., Dadure, C., Raux, O., Dubois, A., Picot, M-C., & Capdevila, X. (2009). The Perioperative validity of the Visual Analog Anxiety Scale in children: A discriminant and useful instrument in routine clinical practice to optimize postoperative pain management. *Anesthesia & Analgesia*, *109*(3), 737-744.

Chang, C., Ferris, D. L., Johnson, R. E., Rosen, C. C., & Tan, J. A. (2012). Core self-evaluations: A review and evaluation of the literature. *Journal of Management*, *38*(1), 81-128.

Coid, J., Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A., Moran, P., Bebbington P., Brugha, T., Jenkins, R., Farrell, M., Lewis, G., Singleton, N., & Hare, R. (2009). Psychopathy among prisoners in England and Wales. *International Journal of Law and Psychiatry*, *32*, 134–141.

Cyders, M. A., Smith, G. T., Spillane, N. S., Fischer, S., Annus, A. M., & Peterson, C. (2007). Integration of impulsivity and positive mood to predict risky behavior: Development and validation of a measure of positive urgency. *Psychological Assessment*, *19*(1), 107-118.

Cyders, M. A., & Smith, G. T. (2008). Emotion-based dispositions to rash action: Positive and negative urgency. *Psychological Bulletin*, *134*(6), 807-828.

Davey, H. M., Barratt, A. L., Butow, P. N., & Deeks, J. J. (2007). A one-item question with a Likert or Visual Analog Scale adequately measured current anxiety. *Journal of Clinical Epidemiology*, *60*, 356-360.

Derryberry, D., & Reed, M. A. (2002). Anxiety-related attentional biases and their regulation by attentional control. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*(2), 225-236.

Dolan, M. C., & Rennie, C. E. (2006). Reliability, validity, and factor structure of the Swedish

Youth Psychopathic Trait Inventory in a UK sample of conduct disordered boys. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 17(2), 217-229.

Elwood, L. S., Wolitzky-Taylor, K., & Olatunji, B. O. (2012). Measurement of anxious traits: a contemporary review and synthesis. *Anxiety, Stress, & Coping*, 25(6), 647-666.

Gros, D. F., Simms, L. J., & Antony, M. M. (2010). Psychometric properties of the State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA) in friendship dyads. *Behavior Therapy*, 41, 277-284.

Grös, D. F., Antony, M. M., Simms, L. J., & McCabe, R. E. (2007). Psychometric properties of the State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA): Comparison to the State-Trait Anxiety Inventory (STAI). *Psychological Assessment*, 19(4), 369-381.

Hammelstein, P., & Roth, M. (2010). Testing the validity of the Need Inventory (NISS) within a clinical context: The role of pathological gambling. *Journal of Research in Personality*, 44, 661-664.

Hornblow, A. R., & Kidson, M. A. (1976). The Visual Analogue Scale for anxiety: a validation study. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 10, 339-341.

Gunnthorsdottir, A., McCabe, K., & Smith, V. (2002). Using the Machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game. *Journal of Economic Psychology*, 23, 49-66.

Hare, R. D., Harpur, T. J., Hakstian, A. R., Forth, A. E., Hart, S. D., & Newman, J. P. (1990). The Revised Psychopathy Checklist: Reliability and factor structure. *Psychological Assessment*, 2, 338-341.

Jonason, P. K., & Webster, D. G. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420-432.

Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E., & Thoresen, C. J. (2002). Are Measures of Self-Esteem, Neuroticism, Locus of Control, and Generalized Self-Efficacy Indicators of a Common Core Construct? *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 693-710.

Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E., & Thoresen, C. J. (2003). The Core Self-Evaluations Scale (CSES): Development of a measure. *Personnel Psychology, 56*, 303-331.

Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry, 104*, 523-534.

Kindler, C. H., Harms, C., Amsler, F., Ihde-Scholl, T., & Scheidegger, D. (2000). The visual analog scale allows effective measurement of preoperative anxiety and detection of patients' anesthetic concerns. *Anesthesia & Analgesia, 90*, 706-712.

Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutional population. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*, 151-158.

Loney, B. R., Taylor, J., Butler, M. A., & Iacono, W. G. (2007). Adolescent psychopathy features: 6-year temporal stability and the prediction of externalizing symptoms during the transition to adulthood. *Aggressive Behavior, 33*, 242-252.

Lynam, D. R., Whiteside, S., & Jones, S. (1999). Self-reported psychopathy: A validation study. *Journal of Personality Assessment, 73*(1), 110-132.

Millar, K., Jelicic, M., Bonke, B., & Asbury, A. J. (1995). Assessment of preoperative anxiety: comparison of measures in patients awaiting surgery for breast cancer. *British Journal of Anaesthesia, 74*, 180-183.

Miller, J. D., Few, L. R., Seibert, L. A., Lynam, D. R., Watts, A. & Zeichner, A. (2012). An examination of the Dirty Dozen measure of psychopathy: A cautionary tale about the costs of brief measures. *Psychological Assessment, 24*(4), 1048-1053.

Neumann, C., Hare, R. D., & Johansson, P. T. (2012). The Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R), Low Anxiety, and Fearlessness: A Structural Equation Modeling Analysis. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, Advance online publication. doi: 10.1037/a0027886

Neumann, C., Wampler, M., Taylor, J., Blonigen, D. M., & Iacono, W. G. (2011). Stability and invariance of psychopathic traits from late adolescence to young adulthood. *Journal of Research in*

Personality, 45, 145-152.

Ólafsson, R. P., Smári, J., Guðmundsdóttir, F., Ólafsdóttir, G., Harðardóttir, H. L., & Einarsson, S. M. (2011). Self reported attentional control with the Attentional Control Scale: Factor structure and relationship with symptoms of anxiety and depression. *Journal of Anxiety Disorders*, 25, 777-782.

Orth, U., Robins, R. W., Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1271-1288.

Oser, C. B. (2006). The Criminal Offending- Self-Esteem Nexus: Which version of the Self-Esteem Theory Is Supported? *The Prison Journal*, 86, 334-363

Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.

Pincus, A. L., Ansell, E. B., Pimentel, C. A., Cain, N. M., Wright, A. G. C., & Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. *Psychological Assessment*, 21(3), 365-379.

Pullmann, H., Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28, 701-715.

Pullmann, H., Allik, J., & Realo, A. (2009). Global Self-Esteem Across the Life Span: A Cross-Sectional Comparison Between Representative and Self-Selected Internet Samples. *Experimental Aging Research*, 35, 20-44.

Rauthmann, J. F., & Kolar, G. P. (2012). How “dark” are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53, 884-889.

Ree, M. J., French, D., MacLeod C., & and Locke, V. (2008). Distinguishing cognitive and somatic dimensions of state and trait anxiety: Development and validation of the State-Trait Inventory for Cognitive and Somatic Anxiety (STICSA). *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 36, 313-332.

Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent child*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Roth, M. (2009). Social support as a mediator in the relation between sensation seeking (need for stimulation) and psychological adjustment in older adults. *Personality and Individual Differences, 47*, 798-801.

Roth, M., Hammelstein, P., & Brähler, E. (2007). Beyond a youthful behavior style – Age and sex differences in sensation seeking based on need theory. *Personality and Individual Differences, 43*, 1839-1850.

Roth, M., Hammelstein, P., & Brähler, E. (2009). Towards a multi-methodological approach in the assessment of sensation seeking. *Personality and Individual Differences, 46*, 247-249.

Roth, M., Schumacher, J., & Brähler, E. (2005). Sensation seeking in the community: Sex, age and sociodemographic comparisons on a representative German population sample. *Personality and Individual Differences, 39*, 1261-1271.

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs, 80* (1, Whole No. 609).

Sowislo, J. F., Orth, U. (2013). Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin, 139*(1), 213-240.

Spielberger, C. D. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory STAI (Form Y)*. Palo Alto, CA: Mind Garden.

Van Dam, N. T., Gros, D. F., Earleywine, M., & Antony, M. M. (2013). Establishing a trait anxiety threshold that signals likelihood of anxiety disorders. *Anxiety, Stress & Coping: An International Journal, 26*(1), 70-86.

van Duinen, M., Rickelt, J., & Griez, E. (2008). Validation of the electronic Visual Analogue Scale of Anxiety. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry, 32*, 1045-1047.

Verwoerd, J., de Jong, P. J., & Wessel, I. (2008). Low attentional control and the development of intrusive memories following a laboratory stressor. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 30*(4), 291-297.

Whiteside, S. P., & Lynam, D. R. (2001). The Five Factor Model and impulsivity: Using a structural model of personality to understand impulsivity. *Personality and Individual Differences, 30*, 669-689.

Whiteside, S. P., Lynam, D. M., Miller, J. D. & Reynolds, S. K. (2005). Validation of the UPPS Impulsive Behaviour Scale: a four-factor model of impulsivity. *European Journal of Personality, 19*, 559-574.

Zapolski, T. C. B., Stairs, A. M., Settles, R. F., Combs, J. L., & Smith, G. T. (2010). The measurement of dispositions to rash action in children. *Assessment, 17*(1), 116-125.

Käsikiri

Luuk, A. (2013). Enesekohaste negatiivsete tuumikhinnangute skaala loomisest ja kasutamisest. Käsikiri.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Irma Eljas